

OSMANLI DEVLETİ'NİN TARİKATLARI DENETLEME
SİYASETİ VE MECLİS-İ MEŞAYİH'İN BİLİNEN; ANCAK
BULUNAMAYAN İKİ NİZAMNÂMESİ

*Muharrem VAROL**

ÖZET

19. yüzyılda merkezileşme bağlamında ciddi reformlar yapan Osmanlı Devleti'nin tarikatlara yönelik denetim siyasetinin en somut şekli Meclis-i Meşayih'in 1866 tarihinde kuruluşudur. Bu makalede meclisin kurulmasını hazırlayan tarihsel süreçte değinilmekte birlikte, konuya dair ikincil kaynaklar değerlendirilmiştir. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin bu dönemde, tarikatlara yönelik politikalarını anlama adına meclise ait ilk nizamnâme ve bunun 1891 tarihindeki tadil edilmiş şekli ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Tarikatlar, II. Mahmud, Bektaşilik, Nakşibendilik, Mevlevilik, Meclis-i Meşayih, Meclis-i Meşayih Nizamnâmesi

Bu makalede, Meclis-i Meşayih'in tarihî gelişimi ve son döneme kadar devam eden işlev ve faaliyetlerinden ziyade varlığına işaret edilen; ancak metinleri bulun(a)mamış olan ilk iki nizamnâmesi ele alınacaktır. Bugüne kadar konuyla ilgili yapılan çalışmalarda meclisin 1917 gibi geç bir tarihe ait olan son nizamnâmesi kullanılmıştır¹. Bu ise Meclis-i Meşayih'in

* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yakıncağ Tarihi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi / varolum@hotmail.com

¹ Bu nizamnâme, ilk iki şekline göre çok daha mütekâmil ve şümullüdür. Ceride-i İlmiyye ve dokuz ayrı başlık halinde Takvim-i Vekâyi'de yayınlanan nizamnâme, tam metin olarak neşredilmiştir. Bu başlıkları şöyle sıralamak mümkündür; Meclis-i Meşayih (MM) Nizamnâmesi, MM Nizamnâmesinin Tatbikatına Dair Talimatnâme, Merkez Tekâyâ Talimatnâmesi, Taşra Encümen-i Meşayih Heyetlerinin Vezâifi Hakkında Talimatnâme, Bi'l-umum Tekâyâda Tatbik Edilecek Hıfzı's-sıhha ve Muhafaza-i Nezâfet ve Taharete Dair Talimatnâme, Tekâyâda Ma-bihî't-tatbik Olmak Üzere Kaleme Alınan Talimatnâme, Meşayih-i Kirâm Tarafından Hulefâya Verilecek İcazetnâmelere Dair Talimatnâme, MM Nizamnâmesinin 13. Maddesi Mucebince MM'ca Tanzim Olunan Talimatnâme, Tekâyânın Teftişine Dair Talimatnâme (Mustafa Kara, Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler, İstanbul 1980, s. 389-416).

mahiyetinin ortaya konulmasını güçleştirmiş hatta belli noktalarda anakronizme düşülmesine zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla, bu yazının konuya katkısı, yukarıda izah edilen sebeplerden doğan bir takım problemlere temas etmek ve bu nizamnâmeleri neşretmek noktasında olacaktır. Meclis-i Meşâyih'in kuruluşu, 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda teşkilatlanma açısından tecrübeli olan tarikatlar ve bunların devlet ile olan ilişkilerinin düzenlenmesi adına çok önemli bir dönemeci ifade eder. Bu meclis, Osmanlı Devleti'nin modernleşme sürecinde tarikatları kendi denetim ve kontrolü altına almasının en somut adımıydı. Bir başka ifadeyle, tarikatlar bu meclis vasıtasıyla devletin öngördüğü istikamete sevk edilmeye çalışılmaktaydı. Bilindiği kadarıyla, bu konuya bugüne kadar belli başlı çalışmalar haricinde gösterilen akademik ilgi sınırlı kalmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi tasavvuf tarihi araştırmaları için çok zengin bir malzemeyi ihtiva etmesine rağmen, maalesef bu kaynaktan gereği gibi istifade edilememiştir². Nitekim, söz konusu nizamnâmelerin de burada bulunmuş olması, bu arşivin ehemmiyetini ortaya koyma adına önemli bir gösterge olsa gerektir.

II. Mahmud, klasik Osmanlı idarî sisteminde ortaya çıkan sorunları tespit ederek dönemin gereklerine göre sistemi yeniden düzenlemiş ve merkezî bir hükümet yapısı oluşturmuştu³. Devletin modernleşme sürecinde gösterdiği bu merkezizetçi tavır tarikatların denetimi noktasında da etkili olmuştu. Özellikle, 1826 yılında Yeniçeri Ocağının kaldırılması ile birlikte Bektaşî tarikatı yasaklanmış ve Osmanlı Devleti tekkeler üzerinde daha nitelikli bir denetim ağı kurmuştu. Bizzat II. Mahmud'un şahsî ilgisi ile Sünnî ekol ve geleneksel tarikat anlayışına muhalif görülen tarikat çevreleri sıkı bir kontrole tabi tutulmuştu⁴. Aslında, Osmanlı devlet gelene-

² İstanbul'da bulunan Müftülük'te Bâb-1 Meşihat Arşivi içerisinde 52 adet doğrudan doğruya Meclis-i Meşâyih'a ait defterler bulunmaktadır. Bu defterlerden en erken tarihli 1879 (1296) yılına aittir. Dolayısıyla bunlar arasında çok detaylı olmasa da yapılan taramalarda söz konusu nizamnâme bulunamamıştır. Ayrıca, arşivin diğer evrak ve defterleri arasında da ilk nizamnâmeye dair bir bilgi edinilememiştir. Ancak, analitik tasnife muhtaç bu arşiv içinde nizamnâmenin olma ihtimali mevcuttur. Bu defterlerin tarihleri ve tasnif kategorileri için bkz. Bilgin Aydın, İlhami Yurdakul, İsmail Kurt, *Bâb-1 Meşihat Şeyhülislamlık Arşivi Defter Kataloğu*, İstanbul 2006, s. 145-150.

³ Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İstanbul 2004, s. 192.

⁴ Son zamanlarda yapılan bir çalışma devletin tekkeler üzerinde, III. Selim döneminden itibaren bir denetim mekanizması kurduğunu göstermiştir. 1793 (1208) tarihli bir hü-

ğinde tekkelerin teftiş edilmesi yeni bir olgu değildi. Medreseler ve hanlar ile birlikte çoğu zaman ilk yoklanan yerlerden biri de tekkeler olmuştu. Devletin bürokratik merkezîyetçiliğinin bir neticesi olarak tarikatların kurumsal anlamda muhatap ve sistematik olarak denetim altına alınması yeni bir durumdu. Tarikatların geniş kitlelere ulaşma ve onları etkileme potansiyelleri göz önüne alındığında, “merkezîyetçi bürokrasinin” geliştiği bir devletin bu hareketi “rasyonel” karşılanmalıdır.

Meclis-i Meşâyih’e dair yapılan çalışmalarda genel olarak devletin tekkeler üzerindeki denetim ve kontrolüne vurgu yapılmıştır. Ancak, bazı yazarlar, meclisin son nizamnâmesi üzerinden iç işleyişine dair genel bilgiler aktarmakla yetinmişlerdir⁵. Meclisin tarikatlar üzerindeki denetim rolüne dikkat çeken ilk çalışma Mustafa Kara’ya aittir. Kara, Meclis-i Meşâyih ile birlikte tekke hizmetlerinin devletin istediği ve emrettiği bir çerçevede yürütülmeye başlandığını ifade etmektedir⁶. Kara, meclisin yapı-

küm belgesinde İstanbul ve Bilâd-ı Selâsede belli sayıda şeyhlerden mürekkep bir meclis kurulmuştu. Bu şeyhlerin oluşturduğu meclisin, itikadı bozuk şeyh ve dervişlerin saraya bildirilmesini sağlamak, kendi başına tekke açanların ihbarı ve men edilmesi gibi görevleri mevcuttu. Fakat, söz konusu meclisin bazı şeyh ve dervişleri rencide ettiği ifade edildiğinden, fesh edilerek bu vazifeyi yapmak üzere yerlerine Orduyu Hümâyun, Dülgerzâde ve Hüdâyî tekkeleri şeyhlerinin atandığı belirtilmekteydi (İsmail Kara, *Din ile Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, İstanbul 2005, s. 326-327). İ. Kara, yukarıda bahsedilen meclisin 1789-1793 (1203-1207) yılları arasında kurulabileceği ihtimali üzerinde durur. Bu anlamda, arşivde bulunan bir belgede anlatılanların bu meclisin kurulmasına sebep teşkil ettiği ileri sürülebilir. Buna göre, 1203 (1789) tarihinde “Sertarîk” Mehmed Emin Efendi başkanlığında İstanbul kâdısı ve Evkaf müfettişi tekkeleri teftiş etmekle görevlendirilmişlerdi. Yapılan teftiş sonucu, bir kaç tekkede şeriata aykırı haller tespit edilmişti. Bunun üzerine, Şeyhülislamlık makamının da devreye girmesi ile sorumlular sürgüne gönderilmişti. Böyle meçhul şahısların tekke ihdas etmelerinin engellenmesi, icazet ve silsile müessesesinin aktif hale getirilerek bunlara fırsat verilmemesi gibi hususlara bundan sonra dikkat edilmesi emredilmekteydi (Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA], Hatt-ı Hümayun [HAT], 1387/55088, 20 Eylül 1789/29 Zilhicce 1203.

⁵ Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, I, 280-81; M. Zeki Pakalın, “Meclis-i Meşâyih”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2004, II, 429-430.

⁶ Mustafa Kara, *a.g.e.*, s. 302. Kara, söz konusu konuyu güncelleştirdiği kitaplarında da ele almış ve genel olarak aynı açılardan konuya yaklaşmıştır. Bu anlamda, konunun tarihsel arka planına değinerek, meclisin oluşumunu II. Mahmud ile başlayan tanzim ve islah çalışmalarının tabii bir neticesi olarak görmüştür. Meclis ile ilgili değerlendirmeleri de doğal olarak son nizamnâme etrafında cereyan etmektedir (Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2005, s. 216-222).

sında dikkat çeken en önemli özelliklerden birinin de tekke ve dervişler ile ilgili son sözün müftülere, yani “medreseye” bırakılmış olduğunu belirtmektedir.

Konuya temas eden bir diğer çalışmada ise, Meclis-i Meşâyih Tanzimat sonrası idarî ve hukukî yenilikler sonucu oluşan meclisleşme sürecinin bir uzantısı olarak ele alınmıştır⁷. Aynı zamanda, bu faaliyet tekkeleri ilgilendiren ıslah tedbirlerine istikrar kazandırma çabası olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, meclisin kurulması sırasında özellikle Şeyhülislam Mehmed Refik Efendinin şahsiyetinin önemli bir rolü olduğu vurgulanmıştır. Çünkü Mehmed Refik Efendi Nakşî-Hâlidî tarikatına mensuptur. Dolayısıyla, gerek meclisin Şeyhülislamlığa bağlanması gerekse üyelerinin tamamen tarikat şeyhlerinden oluşması Mehmed Refik Efendinin Nakşî-Halidî oluşu ile izah edilmiştir. Zira, Hâlidilik ekolünün özellikle ulema arasında yaygın bir Nakşî kol olmasının sonucu olarak meclisin Şeyhülislamlık makamına bağlanmasının normal kabul edildiği ileri sürülmüştür⁸. Oysa meclisin ilk kuruluş tarihinin 1864 (1281) olduğu bilinmektedir. Dönemin Şeyhülislamı ise Atıfzâde Ömer Hüsameddin Efendi'dir. Mehmed Refik Efendi ise 1866 tarihinde meclisin yeniden işlevsel hale gelmesinde katkısı olan bir şeyhülislamdır⁹. Sonuç olarak, meclisin teşekkülü bir şeyhülislamın müntesip olduğu tarikatın özelliklerinden çok devlet politikalarının sürekliliği bağlamında değerlendirilmesi daha sağlıklı bir yaklaşım tarzı olsa gerektir.

Bu çalışmada, ayrıca, ilk nizamnâmenin 17 maddeden oluşarak yürürlüğe konulmasına temas edildiği halde arşivde bulunan belgelerin o dönem itibariyle tamamen tasnif edilemediği gibi bir gerekçe ile nizamnâmeye ulaşılamadığından bahsedilmiştir. Buna rağmen, ilk nizamnâmenin içeriğine dair bir takım tahminlerde bulunmaktan kaçınılmamıştır. Dolayısıyla, nizamnâmeye dair yapılan bazı çıkarımların anakronik bir yanılgıya sebep olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, 1917 yılında *Ceride-i İlmiyye* dergisinde yayınlanan son Meclis-i Meşâyih nizamnâmesinin 1866 yılındaki ilk hâline kıyasla “aynısı olmasa da ufak tefek ilave ve

⁷ İrfan Gündüz, *Osmanlılar'da Devlet-Tekke Münasebetleri*, İstanbul 1983, s. 203.

⁸ İ. Gündüz, *a.g.e.*, s. 207-208.

⁹ 19. yüzyılda görev yapan şeyhülislamların listesi için bkz. İlhami Yurdakul, *Osmanlı İlmîye Merkez Teşkilatı'nda Reform (1826-1876)*, İstanbul 2008, s. 300.

değişiklikleri ihtiva eden bir devamı olduğu” şeklindeki tespittir¹⁰. Hâlbuki aşağıda tam metni verilecek olan ilk nizamnâmeye bakıldığında hiç de öyle “ufak tefek ilave ve değişikliklerin” olmadığı görülecektir. Bir diğer çıkarımda ise ilk nizamnâmenin bundan önce var olan kadim “merkez tekke” anlayışını değiştirdiği ileri sürülmüştür. Eskiden merkez tekke kavramı köklü bir gelenek olarak aynı tarikata ait bütün tekke ve zaviyelerin yine aynı tarikata mensup bir merkez tekkeye veya “âsitâneye” idarî açıdan bağlanması demek iken bu nizamnâme ile birlikte söz konusu merkez tekke tanımlamasının değiştiği öne sürülmüş; bunun yerine, tekkelerin tarikat farkı gözetmeksizin birbirine olan yakınlıklarını ve coğrafi konumlarını esas alan bir düzenlemenin yürürlüğe konularak merkezî tekkeler oluşturulduğu iddia edilmiştir¹¹. Ancak, yine aşağıda ilk nizamnâme metni incelendiğinde 1917’deki son nizamnâmede değinilen bu uygulama hakkında açık bir hükmün bulunmadığı görülecektir.

Meşihat Arşivi’ndeki Meclis-i Meşâyih belgelerinin tasnifi çalışmasında rol almış olan Bilgin Aydın konuyla ilgili bir makale ve ansiklopedi maddesi hazırlamıştır. Aydın, meclisin kurulmasını bir yenilik olarak ele alarak, 19. yüzyıla kadar tarikatları denetleyen ve tekkelerin idarî işleriyle uğraşan bir kurum olmadığını belirtmektedir. Bu anlamda, tarikatların

¹⁰ İ. Gündüz, *a.g.e.*, s. 205. Öncelikle, *Ceride-i İlmiyye* dergisinde üç fasıl üzere ve 17 maddeden ibaret olduğu söylenen nizamnâme 19 maddedir. Gayet mütekâmil bir metin olup, Meclis-i Meşâyih’in kuruluşundan yarım asır sonra hazırlandığı için ilkiyle karşılaştırıldığında önemli değişiklikleri ihtiva etmektedir. Bu metin için bkz. M. Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler*, s. 255-258.

¹¹ 1917 (1336) nizamnâmesinde bu hususa değinilmiş ve merkez tekke uygulamasının coğrafi bölgelere göre yapılacağı deklare edilmişti. Bunun üzerine, Gündüz, çalışmasında bu deklarasyonun ilk nizamnâmede olabileceğini “tesbit” ettiğini ifade eder. Ayrıca, 1868 (1285) tarihinde tutulmaya başlanan tekke “âmed-reft” defterinin sahip olduğu içeriğin de bu “tesbitini te’kid” ettiğini belirtir (İ. Gündüz, *a.g.e.*, s. 207). Zira, 1868 (1285) yılında yapılan bu tekke “âmed-reft” yoklamasında İstanbul’daki tekkeler coğrafi olarak 35 bölgeye ayrılmıştı (BOA, *Kamil Kepeci*, 6290-1). Ancak, bunun idarî bir taksimat olduğuna dair defterde her hangi bir işaret yoktur. Ayrıca, ne ilk nizamnâmede ne de ikincisinde tekkelerin coğrafi bölgelerine göre konumlandırılarak, tarikatlara göre şekillenen merkez tekke uygulamasından vazgeçildiğine dair bir ifade bulmak mümkündür. Hatta, ilk nizamnâmenin üçüncü maddesinde meşihate yapılacak atamalarda âsitane olan hankâhların postnişinlerinin işaretlerinin dikkate alınacağı belirtilmişti. Pratikte bu durumun son zamana kadar nasıl tezahür ettiği ise tali matnâmelerden veyahut nizamnâmelerden takip edilecek bir mevzu olmadığı açıktır.

belli ölçülerde bağımsız olduklarını dile getirip ve 19. yüzyılda bürokratik merkezleşme nispetinde devletin denetimi altına alınmaya başladıklarını öne sürmektedir¹². Ayrıca, meclisin oluşumunda Sultan Abdülaziz, Şeyhülislam Mehmed Refik Efendi ve meclisin ilk reisi olarak gösterilen Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Osman Selahaddin Dede'nin bir arada oluşunun tesadüfi olmadığını vurgulamaktadır. Zira, Mehmed Refik Efendi hem Nakşî hem de İbn-i Arabî öğretisinden etkilenen, yani sufilik yönü olan biriydi. Bu görüşe göre, Sultan Abdülaziz'in Mevleviliğe karşı duyduğu kişisel ilginin etkisiyle Osman Selahaddin Dede meclisin ilk reisliğine atanmıştı. Aynı zamanda, bu tercih ile devlet, Bektaşîliğin ilgası sonrası Mevleviliği öne çıkaran siyasetini devam ettirmiş olmaktadır¹³. Ancak, Meclis-i Meşâyih'in 1866 (1283) yılında yeniden kurulması sırasında ilk reisinin tam olarak bilinmemesinden dolayı bu iddiaların ihtiyatla karşılanması gerekir¹⁴. Zira, gerek ilk nizamnâmede gerekse meclisin kuruluşuna dair belgelerde buna dair sarih ifadeler bulmak mümkün değildir. Aşağıda görüleceği gibi meclisin üyelerinden sadece "sülehâ-yı meşâyih" diye bah-

¹² Bilgin Aydın, "Meclis-i Meşâyih", *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, 247.

¹³ Yazar, ayrıca bu düşüncelerini Mustafa Kara'ya dayandırdığını belirtmiştir (Bilgin Aydın, "Osmanlı Devleti'nde Tekkeler Reformu ve Meclis-i Meşâyih'in Şeyhülislamlık'a Bağlı Olarak Kuruluşu, Faaliyetleri ve Arşivi", *İstanbul Araştırmaları*, İstanbul 1998, VII, 95) Mustafa Kara'nın benzer görüşleri için bkz. *Tekkeler ve Zaviyeler*, s. 302-303.

¹⁴ Meclisin ilk reisinin Osman Selahaddin Dede değil de Murad Molla Dergahı Şeyhi Feyzullah Efendi olduğu iddiası da mevcuttur. Şeyh Feyzullah Efendi Ahmed Gümüşhânevi'nin eseri olan *Câmi'u'l-Usûl* adlı esere yazdığı takrizden anlaşıldığına göre Meclis-i Meşâyih'in ilk reisi olduğu öne sürülmüştür (İ. Gündüz, *a.g.e.*, s. 208). Ancak, söz konusu eserin hem Arapça hem de Türkçe basımlarında Şeyh Feyzullah Efendinin bir takrizi mevcut olsa da, onun hakkında böyle bir sıfatın kullanılmadığı görülmüştür (*Câmi'u'l-Usûl fi evliyai ve envâhim*, 1286, s. 281; *Veliler ve Tarikatlarda Usûl [Câmi'u'l-Usûl]*, çev: Rahmi Serin, İstanbul 1977, Takriz kısmı, sayfa nosu yok). Gündüz, bibliyografyasında bu kitabın ayrıntısını vermemektedir. Dolayısıyla, elindeki kitabın yazma veyahut hangi yılda basıldığı hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Oysa Süleymaniye Kütüphanesi'nde söz konusu eserin çeşitli baskılarının da içerisinde olduğu yedi nüshasının incelenmesine rağmen Feyzullah Efendi'nin "Reisü'l-kurra" olarak anıldığı görülmüş ve Meclis-i Meşâyih reisi olduğuna dair bir ifadeye rastlanılmamıştır. Neticede, bu iddianın ihtiyatla karşılanması gerekir. Fakat, Osman Selahaddin Dede'nin de meclis kurulduğu zaman ilk reis olduğuna dair açık bir kayıt yoktur. Bununla beraber, Şeyh Feyzullah Efendi'nin 1867 (1284) senesinde öldüğü düşünüldüğünde, ilk kurulan mecliste onun da reis olabileceği ihtimali zayıf değildir.

sedilmiş ve üyelerin ismi sıralanmıştır. Bu sıralamada da herhangi bir reis ve âzâ ayırımı mevcut değildir. Yalnız, sıralamada ilk olarak Nakşî Murad Molla Hankâhî Şeyhi Feyzullah Efendi'nin ismi anılmaktadır. Ayrıca, meclisin kurulduğu yıl ve sonraki yıla ait sâlnâmelerde meclise dair bir bilgi mevcut değildir¹⁵. Netice olarak, yukarıdaki iddianın temellendirildiği üçlü denklemin ne derece doğru sonuca götüreceği tartışmalı hale gelmektedir.

Meclis-i Meşâyih'in bir benzeri olan ve yukarıda temas edilen¹⁶ “şeyhler meclisi” uygulaması ile tekkelerin denetlenmesi olgusunu İsmail Kara, III. Selim'den itibaren başladığını göstermiştir. Tarikatların 19. yüzyılda farklı araçlar ile kayıt ve kontrol altına alındıklarını; bu yaklaşımın kurumların ıslahat ve düzenlenmesi adına müspet yönlerinin olmasının yanı sıra tekkelerin siyasî merkez ve ıslahat hareketlerine yakınlaştırıldığı da dile getirilmiştir. Kara, bu bağlamda, tekkelerin medrese murakabesi altına girdiği şeklindeki değerlendirmeyi eksik addeder; zira medreseler de aynı süreci yaşamıştır. Dolayısıyla, siyasî merkezle irtibatları açısından daha muhtar bir görüntü arz eden tekkeler, bu süreçte medreselere benzemeye başlamıştır. Netice olarak, Meclis-i Meşâyih tarihsel süreçte devletin denetim ve kontrolünü temin eden karar ve yönelişlerinin “müesseseseleşme” düzeyinde nihaî şeklidir. Ayrıca, haklı bir ihtiyatlıkla 1866 yılına ait ilk nizamnâmenin elde olmadığından hareketle yarım asırlık zaman içerisinde Meclis-i Meşâyih yapılanmasında nizamnâme düzeyinde ne tür değişikliklerin olduğunun tespit edilemediğini belirtmiştir¹⁷.

Bu çalışmalardan başka, konuyla dolaylı veya doğrudan alakalı olan bazı araştırmalardan da bahsetmek gerekir. Bunlardan birinde, meclisin teşekkülü genel olarak ele alınmış ve mevcut literatüre işaret edilmiştir¹⁸.

¹⁵ 1866 (1283) ve 1867 (1284) yılına ait Sâlnâmelerin ilmiyyenin tanıtıldığı bölümlerinde Meclis-i Meşâyih'e ait bir bilgi yoktur (Sâlnâme, sene 1283, Defa 21; sene 1284, Defa 22). Halbuki, bir sonraki sene çıkan sâlnâmede Meclis-i Meşâyih'in bir kurum olarak adı ve bir âzâ ile beş üyesi tam liste olarak verilmiştir. Osman Selahaddin Dede burada reis olarak anılmaktadır. Bir diğer dikkat çeken husus bu meclisin “Bâb-ı Fetâvâ Haricinde Bulunan Memurîn-i Şer-i Şerif” başlığı altında değerlendirilmiştir (Sâlnâme, sene 1285, Defa 23, s. 69).

¹⁶ Bkz. Dipnot 3.

¹⁷ İsmail Kara, *a.g.e.* s.327-328.

¹⁸ Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 660.

Diğeri ise konuyla direkt bağlantılı olup, Meşihat Arşivi'nde bulunan iki adet Meclis-i Meşâyih Karar Defterlerini inceleyen bir tezdır¹⁹. Bu çalışmada, meclisin kurulmasına yönelik mevcut yaklaşımların bir özeti sunulurken yeni bir ilave yapılmamıştır. Ancak, bir meclis olarak kurumun işleyiş, faaliyet ve mevzularının nasıl ele alındığı, verilen kararların niteliği ve tartışma konuları açısından zengin örneklerini hâvi ilk çalışma olması açısından önemlidir. Son olarak, ilmiye teşkilatında 19. asırda gerçekleştirilen reformu konu alan bir diğer çalışmada, Meclis-i Meşâyih'in kurulması ile Şeyhülislamlık makamı arasındaki ilişki tarihsel bir zeminde ele alınmış; merkezîyetçilik bağlamında tekkelerin öteden beri sahip olduğu zafî özerkliğinin yitirilmesinde ilmiyenin oynadığı rol üzerinde durulmuştur²⁰.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin tarikatları denetim altına alabilmek amacıyla bazı düzenlemeler yaptığı bilinmektedir. Bu bağlamda, meclisin kurulmasına geçmeden önce, iki kapsamlı düzenlemeden bahsetmek uygun olacaktır. Birincisi, II. Mahmud döneminde yapılan genel düzenleme olup sadece İstanbul'u değil aynı zamanda Edirne ve Bursa gibi tekkeleriyle öne çıkmış bölgeleri de içeriyordu. Bu düzenlemenin diğer tekke mensuplarına duyurulması ise, her bir tarikatın merkez kabul edilen tekkelerinin postnişinleri vasıtasıyla "yukarıdan aşağıya doğru" bir yöntem takip edilerek sağlanması düşünülmekteydi²¹.

Bu genel düzenlemede tekkelerin hareket alanı tespit edilmekle kalmıyor tarikatların kadim teamüllerinde yer alan ve güvenlik zaafı oluşturabilecek bazı boşluklara dikkat çekiliyordu. İlk olarak ele alınan husus şeyh ve

¹⁹ Bu teзде, Meclis-i Meşâyih tasnifine ait 1762 ve 1769 karar defterleri incelenmiştir (Osman Sacit Arı, "Meclis-i Meşâyih Arşivine Göre Hicrî 1296-1307(1879-1890) Yılları Arasında Osmanlı Tekkelerinde Ortaya Çıkan Problemler", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005).

²⁰ İ. Yurdakul, *a.g.e.*, s. 208-214.

²¹ Bu düzenlemenin tarikatların âsitanelerine duyuruş sırası şöyle idi; Konya'da Mevlana Âsitanesi Şeyhi Çelebi Efendiler ve diğer Mevlevî şeyhleri, Kadirihâne Şeyhi Emin Efendi ve diğer Kadiri şeyhleri, Murad Molla Tekkesi Şeyhi Murad Efendi ve diğer Nakşî şeyhleri, Hüdâyî Şeyhi ve diğer Celvetiyye meşâyihî, Koca Mustafa Paşa Tekkesi Şeyhi Rıza Efendi ve diğer Halvetî, Sünbülî, Bayramî, Gülşenî, Şabanî, Sînanî, Uşşakî ve Cerrahî şeyhleri, "Mû'teberân-ı Meşâyih-i Sâ'diyeden" Hasirîzade Süleyman Sıdkı Efendi ve Sa'dî, Rifa'î ve Bedevîyye şeyhlerine ayrı ayrı buyurulduların yazılması emredilmişti (BOA, *Buyuruldu Defteri*, nr. 2, s. 122-123, 5 Haziran 1836/19 S 1252).

derişlere mahsus kıyafetlerdi. Tarikat mensuplarının farklılıklarını ortaya koyan bu elbiselerin son zamanlarda sıradan insanlar tarafından giyiliyor olması bir takım problemler oluşturmaktaydı. Bu yüzden sadece tekkelerde ikamet eden şeyh ve derişlerin bu kıyafetleri giymeleri isteniyordu. Ayrıca, bu kıyafetlerin çarşı ve pazarda “bilâ-maslahat” giyilmemesi emrediliyordu. Diğer bir düzenleme, derişlere şeyhleri tarafından mühürlü tezkiyeler verilmesini içeriyordu. Bu uygulama ile derişler arasına yabancı şahısların karışmasının engellenebileceği ve bir ölçüde güvenlik kontrolünün temin edilebileceği düşünülüyordu²². Bununla beraber, geleneksel tarikat nosyonunu ve silsilesini sembolize eden icazetnâmelerin verilmesi sürecinde daha çok hassasiyet gösterilmesi salık veriliyordu. İşin ehli ve erbabı olmayanlara şeyhlik verilmemesini hedefleyen bu yönlendirme ile meşihat tevcihlerinde tek şeyhin etkili olmaması, bilakis diğer şeyhlerin de onayının alınması isteniyordu. Böylelikle, birden çok şeyhin katılımı sağlanarak tekke meşihatlerine yapılacak atamaların daha kontrollü bir şekilde icra edilmesinin temelleri atılıyordu. Ayrıca, bir şeyhin üzerinde birden fazla meşihatın bulunmaması gerektiği belirtiliyordu. Bu bazı meşihatleri tasarrufunda bulunduran bir takım tekke şeyhlerinin sosyal ve ekonomik özerkliklerine yönelik sınırlayıcı bir adımdı.

Bunların yanında, tekkelerin dahilî işleyişlerinde önemli bir yere sahip olan âyinlerde dikkat edilmesi gereken bir takım âdap-erkân üzerinde durulmakta; âyin öncesi cemaatle yapılan ibadet ve tesbihatın terk edilmemesi vurgulanmaktaydı. Zira, son zamanlarda bazı tekkelerde namaz kılmayıp sadece zikre iştirak edildiğine dair bilgiler mevcuttu. Dergahtaki kudüm, mazhar, sancak gibi araçların merasim için dışarı çıkarılmaması, çarşı-pazarda âyin yapılmaması ve tekkelerde uygunsuzluk çıkarıcılar eğer “avâm-ı nâsdan” ise Seraskerliğe ve “ashâb-ı tarîkden” ise Şeyhülislamlığa gönderilmesi kararlaştırıldı. Neticede, bu düzenlemeler genel olarak değerlendirildiğinde, bir bakıma toplumsal hayatta tarikatların görünürlüğünü ve bazı muafiyetlerini kısıtlayan bir takım yeniliklerin olduğu anlaşılmaktaydı.

²² Daha önce yapılmış bir takım tefiş ve yoklamalarda kefil olma usulü geçerli iken, bununla beraber mühürlü tezkiyelerin kullanılması bir anlamda modern devlete geçiş sürecini yansıtabilecek özelliğe sahiptir.

Tekkelerin denetimini daha da kolaylaştırmayı hedefleyen bu kararın daha önce değinilmeyen bir yönü üzerinde durmak uygun olacaktır. Yukarıda özetleri verilen maddelerden başka bu düzenlemede Nakşibendî tekkelerine ayrı bir vurgunun yapıldığı görülmektedir. “*Tarîkat-ı aliyye-i Nakşibendiyyeden ve sâireden bir tekye ve hankâh mahlul oldukda ol tekye ve hankâhın meşrût olduğu vechile sahîhü't-tarikat ve erbâb-ı istihkaktan münasibi tedkik ve tahkik olunarak ana tevcihi arz u istida olunub sâir tarîk ehline veril-memesi*” şeklinde bir tanımlama ile diğer tekkelerin ismi anılmazken özellikle Nakşî tekkelerinin zikredilmesi önemli bir husustur. Böylelikle diğerleriyle beraber Nakşibendî tekkeleri meşihatlerine başka tarikat şeyhlerinin atanmaması garanti altına alınmış olmaktadır²³.

Meclis-i Meşâyih'in kurulmasından yaklaşık otuz yıl önce yapılan bu düzenlemede kullanılan dil ve üslûp son derece seçicidir²⁴. Tasavvufi terminoloji ustalıklı kullanılmış ve tekke çevrelerinin rahatsız olmayacağı bir üslup sergilenmiştir. Örneğin, “*Pîrân-ı tarikat ve pişûvâ-yı erbâb-ı hakikat (efâzallahü lenâ bi-füyûzâtı esrârim) hazerâtına ta'zîm ve hürmet bi-tevfik-i teala hâmi-i şeri'at ve tarîkat ve muhyi-i dîn ü devlet olan zat-ı hazret-i şehinşah-ı ve şehriyar-i dilâgâh alempenâh efendimizin kemalât-ı bahire-i mülükâneleri iktizasından olduğu*” gibi ifadeler ile hem padişahın otoritesi teyit, hem de tarikat şeyhlerinin manevî pozisyonlarının devlet tarafından tanındığı ifade edilmişti. II. Mahmud'un tarikatlara yaklaşımına dair önemli ipuçları sunan bu metnin ve uygulamaların Meclis-i Meşâyih'in önemli bir öncülü olduğu kabul edilebilir.

Bu bağlamda zikredilecek bir diğer gelişme ise İstanbul'daki tekkelerin nüfus defterlerinin tutulmaya başlanmasıdır. İlgili arşiv vesikasında belirtildiği üzere, teknik ifadeyle tekkelerde “âmed-reft” yani, gelen-giden kaydının bir defterde tutulması yeni bir hadiseydi. Geçmişte buna benzer uygulamalar sırasında bütün tekkeleri ihtiva eden bir defter kaydının tu-

²³ İleride görüleceği gibi, Meclis-i Meşâyih'in ilk nizamnamesinde Mevlevilerin muafiyeti zikredilirken, II. Mahmud döneminde hassaten Nakşilerin zikredilmesi fevkalade kayda değer bir olgudur. Devletin bu anlamda sadece Mevlevilere has ayrıcalıklar tanımadığı buradan da anlaşılmalıdır. Ayrıca, bu madde ile söz konusu kararların alınmasında Nakşilerin etkili olabilecekleri ihtimalini hatıra getirmektedir.

²⁴ Nitekim hem bu metin hem de Meclis-i Meşâyih nizamnamesi karşılaştırıldığında ilkinde tarikatlara dair terminolojinin çok daha baskın bir şekilde kullanılmasına karşılık, ikincisinde devletin bürokratik dilinin egemen olduğu görülecektir. Bu farklılığın iki dönemi değerlendirme adına önemli bir ölçüt olduğu göz ardı edilmemelidir.

tulmadığı belirtilmekteydi. 25 Şubat 1860 (3 Şaban 1276) tarihinde İstanbul'daki medreseler, tekkeler ve hanlarda talebe ve derviş kıyafetlerinde bir takım "serserilerin" dolaşmasından ötürü, kapsamlı bir sayım yapılması emredilmişti²⁵. Tekkelerin sayımında Hüdayî Dergahı Şeyhi Ruşen Efendi, Şah Sultan Tekkesi Şeyhi Necatî Efendi ve Keşfi Cafer Tekkesi Şeyhi Yunûs Efendi memurlara eşlik etmişlerdi²⁶. Hatta bu işin daha sistematik hale gelmesi için medreselerin defterini tutan memurun maaşı artırılmış ve maiyetine bir de yardımcı atanmıştı²⁷. Aslında, tekkelerdeki dervişlerin kayıtlarının tutulmasının bu yeni dönemde böyle bir şekil kazanmasının altındaki sâikin tam anlamıyla bilinmediği söylenebilir. Gerekçe olarak sunulan güvenlik tedbirlerinden başka, örneğin, bu sayımdan birkaç ay önce gerçekleşmiş ve arkasında tarikat desteği olduğu bilinen "Kuleli Vak'ası" diye anılan hareket ile ne kadar ilintili olduğu sorusu sorulabilir²⁸. Zira, gizli bir cemiyet kurarak padişaha suikast yapmayı planlayan bu heyetin reisi olan Nakşî-Hâlidî Şeyh Ahmed'in ve arkadaşlarının sorgulanması sırasında Nakşîliğe mensup Hazergradlı Şeyh Feyzullah ve Kütahyalı Şeyh İsmail Efendilerin binlerce mürit toplamayı hedefledikleri iddia olunmuştu²⁹. Dolayısıyla, bu iddiaların devlet yetkililerine tekkeler için ayrı bir

²⁵ BOA, Sadaret Mektubî Kalemi Meclis-i Vala (A.MKT.MVL), 114/53, 3 Şaban 1276 (25 Şubat 1860).

²⁶ Ruşen Efendi Celvetî tarikatına mensuptu. Diğer iki şeyh de Sünbülî tarikatındandır. Dolayısıyla, bu dönemde etkili olan tarikatları sadece Mevlevilik ve Nakşibendilik şeklinde göstermenin aslında çok da yeterli olmadığı ifade edilmelidir. Zira, bu örnekte Celvetî ve Sünbülî tarikatlarının da devlet tarafından önemsendiği görülmektedir. Şeyh Ruşen, Şeyh Yunus ve Şeyh Necatî Efendilerin bu hizmetleri mukabilinde iki bin beş yüzer kuruş aldıkları anlaşılmaktadır bkz. BOA, İrade, Dahiliyye (İ.DH), 452/29963, 16 Mart 1860 (23 Şaban 1276).

²⁷ Memur katibin 100 kuruş olan maaşına 500 kuruş zam yapılmış ve yanındaki yardımcısına da 250 kuruş tahsis edilmişti bkz. BOA, İrade, Meclis-i Vala (İ. MVL) 432/19043, 5 Haziran 1860 (16 Zilkade 1276).

²⁸ Roderic Davison, eserinde Süleymaniyeli Şeyh Ahmed Efendinin darbe yapmayı planlayan gizli cemiyetin lideri olarak İstanbul'da ulema kanalıyla medrese softaları arasında etkisinden bahseder. Ayrıca, Şeyh Ahmed'in diğer şeyhler nezdindeki etkinliğine delil olarak birkaç bin mürit yardımı ve asker toplama vaatleri aldığından bahsetmiştir (Roderic Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform (1856-76)*, çev. Osman Akınhay, İstanbul 1997, I, 117).

²⁹ Uluğ İğdemir, *Kuleli Vak'ası Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 2009, s. 62-64; Burak Onaran, "Kuleli Vakası Hakkında "Başka" Bir Araştırma", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Bahar 2007, V, 16. İkinci çalışma, ilkinde göre sorgulama raporlarına ulaştığı için bu olay hakkında daha detaylı bilgileri ve bulguları içermektedir.

defter tutulması fikrini vermiş olabileceği ihtimal dâhilindedir. Son olarak, burada örnekleri anılmasa da Meclis-i Meşâyih öncesi süreçte meydana gelen, çoğunlukla Meclis-i Vâlâ'da ele alınan tarikatlara dair sosyal, malî ve siyâsî problemlerin varlığının bu meclisin kurulmasını gerektirecek önemli iç dinamikleri teşkil ettiği ifade edilmelidir.

Meclis-i Meşâyih, 15 Kasım 1866 (7 Recep 1283) tarihinde çıkarılan bir irade ile resmen kurulmuştur. Aslında, Meşihât makamından Sadaret'e yazılan tezkirede meclisin iki sene öncesinden kurulduğu ifade edilmekteydi³⁰. Ancak Evkâf-ı Hümâyün Nezareti kendisine sunulan inahları "mevki-i icraya" koymayarak teşekkülü işlevsiz kılmıştı. Meclisin kurulma amacı ise, İstanbul ve Bilâd-ı Selâse'de bulunan tekkelerin meşihatlerinden birinin boşalması durumunda ve dervişler arasında meydana gelebilecek ihtilaflardan dolayı meselelerin tahkik edilerek gereği gibi araştırılmasıydı. Bir başka ifadeyle, 'aracı bir kuruluş' şeklinde düşünülmüştü. Zira olayların aslı araştırılacak ve çıkan netice, duruma göre Şeyhülislamlık ve Evkâf-ı Hümâyün Nezareti'ne bildirilecekti³¹. Bundan sonra, tekke ve zaviyeler hakkında Evkâf Nezareti'ne sunulan arzuhaller ile ilgili kayıtlar çıkartılarak meclise verilecekti. Meclis ise öncelikli olarak hazırlanan nizamnâmeğe uygun bir şekilde hareket ederek bunu hayata geçirecekti³².

Meclis-i Meşâyih "sülehâ-yı meşâyih" diye tasvir edilen yedi üyeden oluşmaktaydı, burada dikkat çeken husus ise bu üyelerin hepsinin tarikat şeyhi olması idi³³. Şeyhülislam Mehmed Refik Efendi Nizamnâmenin ye-

³⁰ Bu süre zarfında arşiv kayıtlarında açık bulgulara rastlanmasa da bir belge içerisinde bulunan derkenardan Meclis-i Meşâyih'in çalıştırıldığı anlamı çıkmaktadır. Şöyle ki Üsküdar'da bulunan Afgani Kalenderhânesi'nin şeyhi Feyzüddin Efendinin Mekke'de meşhur Nakşî şeyhi Mehmed Can Efendinin tekkesinde vefat etmesi üzerine yapılacak bir meşihat atamasıyla ilgili düşünülen derkanar; "iktizası Meclis-i Meşâyihdan" şeklindedir. Dolayısıyla, bu küçük örnekten hareketle ilk kuruluş döneminde meclisin varlığına dair bir emare görülmektedir. (BOA, Meclis-i Vâlâ Evrakı [MVL], 477/35, lef 2, 1 Haziran 1865/6 Muharrem 1282).

³¹ BOA, İ.MVL, 563/25320, lef 3.

³² BOA, A.MKT.MVL, 368/58, 24 Kasım 1866 (16 Receb 1283).

³³ Bu üyeler şunlardır; Murad Molla Tekkesi Şeyhi Feyzullah Efendi, Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Osman Efendi, Kâdirîhane Şeyhi Şerafeddin Efendi, Merkez Efendi Şeyhi Nureddin Efendi, Südlüce Şeyhi Ata Efendi, Eyübî Şeyh Hoca Mustafa Efendi, Nasuhî Tekkesi Şeyhi Muhyiddin Efendi (BOA, İ.MVL, 563-25320, lef 1). Görüldüğü

terli araştırmalar neticesinde hazırlanıp “*şayân-ı takdîr*” bir içeriğe sahip olduğunu ifade etmekteydi. Bununla beraber, Sadaretin meclisin kurulmasını ve nizamnamesini tasvip ettiği anlaşılıyordu. Yani, bir anlamda Şeyhülislamlık bünyesinde müstakil bir yapılanma içerisinde tarikat işleri yine tarikat mensuplarına havale edilmiş olmaktaydı. Ancak, meclisin teşekkülünden hemen sonra nasıl işlediğine dair bulgulara ne yazık ki tesadüf edilememiştir. Hatta, yukarıda da işaret edildiği gibi meclisin kurulmasından hemen sonraki seneye ait olan sâlnâmede herhangi bir kaydın bulunmaması³⁴ meclisin ilk bir buçuk yıl ne dereceye kadar vazife gördüğü hakkında istifhamlara sebebiyet vermektedir.

Meclis-i Meşâyih’in İlk Nizamnâmesi

İlk nizamnâme 17 maddeden oluşmaktaydı³⁵. Daha birinci maddesinden itibaren kurulan meclisin her yönüyle Şeyhülislamlık makamına bağlı olduğu vurgulanıyordu. Meclis, müzakere ettiği hususlara doğrudan doğruya hükmedemiyor ve büyük küçük her mevzuyu fezleke halinde makama sunmakla mükellef tutuluyordu. Âzâların adalet ve hakkaniyetle meseleleri ele almaları isteniyor ve bir olay hakkındaki son kararlarını ortaya koyarken her türlü şüpheyi ortadan kaldıracak tarafsız bir inceleme yapmaları bekleniyordu (2. madde). Görüldüğü üzere, bu maddeler ile meclisin sorumluluk ve görev alanı belirlenmiş oluyordu.

Nizamnâmede dikkat çeken en önemli husus bir tekke meşihatine atanacak olan şeyh ile alakalı olan “ihtimalli” durumlarıdır. Buna dair maddelerden, o devrin tekke ve zaviyeleri için bu meselenin ne kadar ehemmiyetli ve yaygın bir sorun olduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Buna göre, söz konusu ihtimaller şu şekilde gruplanmıştı; şeyhleri çocuksuz olan tekkeler (3. madde), şeyhlikleri müşterek olan tekkeler (4. madde) ve bir veya daha fazla çocuğu olan şeyhli tekkeler (5. madde). İlkinde, böyle bir şeyhin vefatı durumunda merkez tekke itibar olunan hankâhların şeyhlerinin yapacağı

gibi, Nakşibendî, Mevlevî, Kâdirî, Halvetî, Sa’dî ve Sünbülüyye tarikatlarının temsilcileri mecliste yer almaktaydı. Bu kadronun sayısının zaman içinde değiştiği bilinmektedir. 1868 tarihinde 6, 1874 yılında Rifaî tarikatının bir temsilcisi de katılarak sayı yedi olmuştur (B. Aydın, a.g.m, s. 94).

³⁴ Bkz. 14 nolu dipnot.

³⁵ BOA, MVL, 1042/39, lef 2.

başvurularının esas olduğu kabul ediliyordu. Bununla beraber, adayın tekkenin mensup olduğu tarikat halifelerinden birisi olması ve dinî-manevî ilimlerde ehliyetli olması şartı aranıyordu. Meclise düşen vazife ise adayların bu yönünü irdelemektir. Bu tür tekke şeyhlikleri merkez tekkenin işaretine şart kılınmış olsa bile, şeyh adayının ehil olmadığı anlaşıldığında bu şarta uyulma gereği ortadan kaldırılmış oluyordu. İkinci durumda, müşterek şeyhleri olan tekkelerde bir şeyhin vefatı halinde öncelikle şeyhlikteki ortaklığın ortadan kaldırılması hedefleniyordu. Ama diğer müşterek şeyhin de ilmi-manevî durumunun verilecek kararda etkili olduğu görülüyordu. Son kısımda ise; bir veya birden fazla çocuklu tekke şeyhlerinin vefatı durumunda ne yapılacağı ayrıntılı bir şekilde izah edilmişti. Burada esas olan husus ise şeyh adayının ehliyetli olması meselesi idi. Ayrıca, “cihet-i meşihat” başlı başına müstakil bir meslek olarak görülüp rütbe sahibi ve farklı mesleklerdeki diğer adaylar daha baştan eleniyordu. Adayın küçük yaşta olması durumunda ise büyüünceye kadar halifelerden birinin vekâletine izin verilmekteydi.

Tekkelere yapılacak şeyh tayinlerinde meclisin Evkâf-ı Hümâyün Nezareti ile koordineli bir şekilde çalışması bekleniyordu. Fakat burada da son söz Nezaret’in Teftiş Mahkemesi’ne bırakılıyordu (6. madde). Doğal olarak, bu atamaların şeyh adayının “zahiri ve batını” özellikleri ile doğru orantılı olması gerektiği bir kez daha hatırlatılarak “nâ-ehil gürûhunun” şeyhlik makamına getirilmemesine azami dikkat edilmesi isteniyordu (7. madde). Aynı maddede uhdesinde bir tekke şeyhliği olmayan halifelerin çarşı ve pazarlarda şeyh efendilere has kıyafetler ile dolaşmamaları isteniyordu. Ancak, bunların her birerinin kendi âyin ve mukabele günlerinde bu kıyafetleri giyebilmelerine izin verilirken, diğer zamanlarda ise derviş kıyafetleri ile dolaşılması uygun görülüyordu.

Nizamnâmenin 8-10. maddelerinde Meclis-i Meşâyih’e bir mahkeme işlevi yüklenmekle beraber, Şeyhülislamlık makamı ise bu mahkemenin üstünde konumlandırılıyordu. Bu anlamda, şeriat ve tarikat âdabına aykırı hareketlerin tekkelerde vuku bulması durumunda meclis bu gibi halleri ortaya çıkarmakla mükellef tutuluyordu. Âzâlar arasında her hangi bir meselede ihtilaf olması durumunda ise karar çoğunluğa göre alınabilirdi. Ayrıca, meclis İstanbul’a gelen ve tarikat ehli olduğu ileri sürülen zatların soy-sop ve tarikat derecelerini araştırmakla sorumlu tutuluyordu. Her ne kadar meclisin İstanbul ölçeğinde hareket edeceği belirtiliyor idiyse de bu madde

ile etkinliği bir ölçüde taşraya da yayılıyordu (11. madde). Görüldüğü gibi, bir tarikat silsilesi veya geleneği içerisinde bulunmayıp şeyh sıfatıyla payitahta gelen insanların durumlarının ortaya çıkarılması için düzenlenen bu maddenin devlet otoritesi açısından önemli olduğu söylenmelidir. Binaenaleyh, mecliste her tarikatı temsil eden bir şeyhin bulunması ile taşralardan gelen şeyhlerin kontrol edilmesi arasında bu açıdan bir illiyet bağı kurmak da mümkündür.

Nizamnâmenin en ilginç maddelerinden biri de hiç şüphe yok ki 12. madde idi. Bu madde ile 19. yy. boyunca Mevlevilik tarikatının Osmanlı devlet ricali tarafından nasıl algılandığı çok somut bir şekilde ifadesini buluyordu. Mevlevilerin, diğer tarikatlar ile kıyaslandığında, her türlü işlerinde Konya Mevlana Âsitanesi'nde oturan Çelebi Efendilerin onayı ile hareket edebildiği ifade olunuyordu. Yani, bir Mevlevî tekkesinin şeyh ataması veyahut herhangi bir maslahatı için Çelebi Efendi'nin muvafakatı gerekiyordu³⁶. Ancak, söz konusu madde ile Meclis-i Meşâyih'e bu hususta başka bir yetki verilmişti. Mevlevî tarikatlarına müntesip dervişlerin şahıslarını ilgilendiren davalara meclisin bakabileceği öngörülmüyordu. Buna göre, bu tarz davalar mecliste ele alınabilir ve bir başvuru ile Meşihat makamına arz edilebilirdi. Eğer bunların neticesinde bir ceza verilmesi gerekiyor ise, durumun yine Çelebi Efendilere bildirilmesine imkân tanınıyordu. Yukarıda da değinildiği gibi, 1836 (1252) düzenlemesi ile karşılaştırıldığında, bu nizamnâmede Mevlevilerin ayrıcalıkları onaylanırken, öncekinde ise Nakşibendiler öne çıkarılmıştı. Son tahlilde, Mevlevilerin bu anlamdaki özerklikleri hem tanınarak devam ettirilmiş hem de diğer bir anlamda kısmi olarak kontrol altına alınarak bu ayrıcalıklar kısıtlanmıştı³⁷.

³⁶ Nitekim, Selanik Mevlevihanesi meşihatine yapılacak bir atamada bu durumu devrin Şeyhülislamı Arif Hikmet Bey gayet vazih bir surette özetlemekteydi. Meşiate layık olan şahsın Mehmed Emin Efendi olduğunu teyit eden Arif Hikmet, diğer aday olan M. Ali Efendinin Çelebi Efendi tarafından atandığından bahsederek, bu duruma karşılık bir şey yapamayacağını, zira Mevlevilerin atamalarında son merciin Çelebi Efendi olduğunu belirtmişti (BOA, MVL, 143/28, lef 2, 8 Eylül 1853/4 Zilhicce 1269).

³⁷ İrfan Gündüz bu meseleye biraz daha farklı yaklaşmaktadır. Ona göre; "daha önceleri bir Mevlevî şeyhinin herhangi bir yere halife göndermesinde Çelebi Efendinin onayı lazım değilken yeni gelişmeler üzerine Çelebi dahi kendiliğinden bir yere halife nabetmesi imkânsız hale gelmiştir. Zira, herhangi bir tekkeye halife tayin edebilmek için, önceleri şeyhülislamlık makamının, sonraları da Meclis-i Meşâyih'in tasdik ve tasvibi şart koşulmuştur" (İ. Gündüz, *a.g.e.*, s. 196-197). Halbuki yukarıda ifade edil-

Meclis-i Meşâyih'in kuruluşunun amacı, “*turuk-i aliyenin şeref-i aslisine lâayık olan hüsn-i sülûkünü devâm u terakkîsi ve aksi hâlâtın men‘ u islâhı*” şeklinde açıklanarak bütün tekke ve zaviyelerde şeriat ve tarikat âdabına göre islah olunacak hususlar yine bu mecliste ele alınabildiği belirtiliyordu (13. madde). Ayrıca, nizamnâmede zikredilen maddelerin üzerine ilavelerin icap etmesi durumunda Şeyhülislamlık makamının yetkili olduğu belirtiliyordu (14. madde). Aynı zamanda, Meşihat makamı meclisin azalarını hem şahsen hem de sayı olarak belirleme yetkisine sahip kınılıyordu (17. madde). Bununla beraber bir tekkenin şeyhlik makamına tayin olunacak zevatın öncelikle vakfiye esaslarına göre belirlenebilmesi garanti altına alınıyordu (15. madde). Son olarak, “*cesim ve mühim maddeler zuhurunda*” ileri gelen şeyhlerden gerekli görülenler meclise çağrılabilir ve bu sayede onların da görüşlerinin alınması sağlanıyordu (16. madde).

İlk Nizamnâmenin Tadil Edilmesi

Nizamnâmenin son maddesinde de belirtildiği gibi meclis azalarının sayı ve kimliklerinin tespiti Şeyhülislamlık makamına bırakılmıştı. Nitekim, yukarıda da ifade edildiği üzere belli zaman aralıklarında gerekli değişiklikler icra edilmişti³⁸. Ayrıca, meclisin kuruluşundan beş yıl sonra sadece sorumluluk sahası taşırayı da kapsayacak şekilde genişletilmişti. Böylelikle, taşrada bulunan tekkelerdeki meşihat değişikliklerinin ilk önce mecliste ele alınması ve daha sonra Evkâf-ı Hümâyün Nezareti'ne mazbata olarak sunulması için zemin hazırlanmış oluyordu³⁹.

1891 senesinde ilk nizamnâmenin tam anlamıyla ihtiyacı karşılamaması, bazı maddelerin açık hükümler ihtiva etmemesi ve uygulamada bu yüzden görülen aksaklıklar “*esbâb-ı mûcibe*” olarak öne sürülerek mevcut

diği gibi Çelebi'nin atamalarına kolay kolay Şeyhülislam bile karışmamaktadır. Bu durum Meclis-i Meşâyih Nizamnâmesinde dahi teminat altına alınmıştır ama meclise iddia edildiği gibi tamamen değil fakat belli oranda yetki verilmiştir. İlerleyen yıllarda bu mesele nasıl cereyan etmiştir? O, ayrı bir tartışma konusudur. Yukarıdaki iddianın siyak ve sibakından kopuk olarak bir benzeri için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1992, s. 247.

³⁸ Bkz. 32 nolu dipnot.

³⁹ BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası Ayniyat Defteri (BEO.AYN.d)*, nr. 1077, s. 215, 8 Mayıs 1871 (17 Safer 1288).

nizamnâmede tadil yapılmasına karar verilmişti⁴⁰. Örneğin, 5. madde “Tevcih-i Cihât Nizâmı” tarafından fes edilmişti. 7. maddenin gereğinin tam manasıyla yerine getirilememesi ve daha sonradan meclise imtihan yapma yetkisi verildiği halde yine de ehil olmayan kişilerin şeyh olmalarına göz yumulmuş olması gibi gerekçeler sunularak tadilatın gerekliliği açıklanmış oluyordu. Bu tadil faaliyetinin genel olarak meclisin “mu’amele-i dahiliyesi”, yani iç işleyişi kapsamında tanımlandığı görülmektedir.

Bu düzenleme ile, aslında meseleye verilen önem bir kez daha vurgulanmış oluyordu. Nitekim, “turuk-i aliyyeye müte’allik hususâtın selâmet-i cereyânı hakikaten ehemm u elzem ve bu maksadın te’mîn u istihsali için meclisin medâr-ı icraâtı ta’limâtın tevfiik-i muâmelede rehber-i savâb olması emr-i gayr-i mübhem olduğu” vurgulanmıştı. Bu noktada, yeni nizamnâmenin doğru bir rehber olabilmesi için ilk nizamnâmeye kıyasla, bir takım profesyonel düzenleme ve değişiklikler yapılması icap ediyordu. Buna göre, ilk maddede meclisin bir nazır, bir reis ve yeterli miktar âzâ ile birlikte bir kâtipten müteşekkil olduğu belirtiliyordu. İstanbul’da kurulan meclisin bütün imparatorluk topraklarındaki tekkelerden sorumlu olduğu açık bir şekilde ifade edilmiş oluyordu⁴¹ (2. madde). Daha önceden çoğunluğa göre karar verilirken, yeni nizamnâmede de aynı durum söz konusuydu. Ancak, üyelerin eşit oranda oy beyan etmesi üzerine, kararın nazırın bulunduğu tarafa göre verilmesi kararlaştırılıyordu (4. madde). Böylelikle, son kararın devletin atamış olduğu bir memura göre şekilleneceği anlaşılmaktaydı.

Bu değişiklikten önemli ölçüde 5. madde etkilenmişti. Gerek “Tevcih-i Cihât Nizamnâmesi”⁴² gerekse meselenin ehemmiyeti üzerine 5-10. mad-

⁴⁰ BOA, Şura-yı Devlet (ŞD), 2569/21, lef 3, 11 Şubat 1891 (2 Receb 1308). Burada genel anlamıyla, tadilatın ilk nizamnâmenin devamı olduğu halde, ayrı ve geniş hükümlerinden dolayı ikinci nizamnâme olarak adlandırılmasında da bir beis olmasa gerektir.

⁴¹ Bu hususa dair nizamnâmenin esbâb-ı mucibesinin izah edildiği yerde, taşralarda kurulması düşünülen meclisler için daha önce Edirne ve Bursa gibi şeyh ve dervişleri çok olan iki ana merkezde bu uygulamanın yapıldığı ve çok güzel neticelerin alındığı vurgulanmaktaydı (Aynı belge).

⁴² 16 Mart 1870 (13 Zilhicce 1286) tarihinde *Tevcih-i Cihât Nizamnâmesi* çıkarılmıştı. Buna göre, Meclis-i Meşâyih nizamnâmesinin 5. maddesi fesh olacak noktaya gelmişti. Bunun üzerine, Meclis-i Meşâyih azaları toplanarak bu mesele üzerine müzakereye bulunmuşlar ve bir fezleke hazırlamışlardı. Çünkü bu nizamnâmeye göre birden fazla çocuğu olan meşâyihin küçük çocuklarının mağdur olması ihtimali mevcuttu. Zira,

delerde tekke meşihatlerine olan atamalar esaslı bir şekilde ele alınmıştı. Bahsi geçen nizamnâmeye uygun bir şekilde, bu atamaların yapılmasına hukuki zemin hazırlanmıştı. Yine, tekke şeyhliği tayinlerinde ehliyet ve liyakat esasının ideal anlamda vurgulandığı görülen maddelerde, birden fazla çocuğu olan şeyhlerin vefatları durumunda büyük evlâdın söz konusu nitelikleri haiz olarak meşihate geçmesine imkân hazırlanmıştır. Bununla birlikte, diğer aile üyelerinin de mağdur olmamalarına özen gösterilmişti. Vekâleten şeyh olacak zatın vasıfları da bu bağlamda ele alınmıştı. Ayrıca, burada dikkati çeken bir diğer husus ise tekke şeyhliği atamasında kardeşler arasında “ashab-ı rütbe” ve “sanâyi’-i hasîsede” bulunan evlâda şeyhliğin verilmeyeceğinin belirtilmiş olmasıydı. Yani, bir şeyhin şeyhlikten başka bir statüsünün olup olmaması veya hafif işlerde ve mesleklerde çalışıp çalışmaması tayinler için belirleyici bir faktördü.

Nizamnâmenin 11. maddesinde ise, tekke şeyhliğine atanacak olan adayın hangi tarikattan olursa olsun makama geçmeye hakkı olup olmadığının tespiti, meclisin yapacağı şifâhî sınava bırakılıyordu. Bu sınav ise dinî ilimler ve adayın mensup olduğu tarikatın “usûl ve fûru‘undan” sorulacak olan sorulardan oluşuyordu. Böylece, bu düzenleme ile bütün şeyh atamalarının tek bir merkezden “belli kriterler” temel alınarak belirlenmesi kararı alınıyordu.

Bunlardan başka, eski nizamnâmenin 9. maddesi genişletilip biraz daha vâzıh hale getiriliyordu. İstanbul’daki tekkelerde şeriat ve tarikat âdabına aykırı durumlar zuhur ettiği zaman öncelikle bu davranışın şeyhten çıkması halinde, o tekkenin şeyhi meclise celp edilip şiddetli bir şekilde uyarılması gerektiği belirtiliyordu. Şayet, şeyh hâlâ bu davranışına devam ederse bu sefer Şeyhülislamlık’tan ağır bir uyarı yazdırılması tasarlanıyordu. Buna rağmen, söz konusu halin tekerrür etmesi halinde, âyin yaptırmaktan men edilmesi ve belli bir süre zarfında başka münasip bir şeyhin

söz konusu nizamnâme ile evlerini tekke haline getirmiş şeyhlerin çocukları arasında daha sonra problemlerin ve sıkıntılarının olması kuvvetle muhtemeldi. Bununla beraber, “meşihat-ı turuk-i aliyye öyle tevârüs eder bir şey olmayıp irşâd-ı sâlikine kâfi bir ulûm-i şer’iyye ve kemâlât-ı insaniyyeye mevkûf olmak hasebiyle öyle mücerred verâset sebebiyle nâ-ehil uhdesine meşihat tevcihi caiz olmayacağına binaen” şeklindeki ifadeler ile tekke idaresinin sıradan bir miras gibi algılanmaması gerektiği üzerinde durulmuştu (BOA, İrade, Mesail-i Mühimme [İ.MSM], 42/1752, lef 1, 24 Aralık 1871/11 Şevval 1288).

oraya atanabilmesi ön görülüyordu. Yine de bu şeyh ıslah olmaz ise, bu kez şeyhliği üzerinden alınabiliyor ve 5. maddeye göre başka bir şeyhe meşihat tevcih edilebiliyordu. Fakat bu aykırı haller bir halifeden yahut dervişten sudur eder ise, o şahıs da meclise çağrılabilip uyarılabilirdi. Devam etmesi durumunda ise bu kez hırka ve tâcının kendisinden alınmasına hükmediliyordu (13. madde). İlk nizamânede olduğu gibi burada da Mevlevîlerin kısmî muafiyetleri devam ettiriliyordu (14. madde)

Bir diğer önemli değişiklik ise, bir takım kişilerin bazı cami, mescit, türbe ve kendi hanelerinde zikir ayinlerinde bulunmalarından kaynaklanan bir düzenleme idi. Aslında, bu devlet-tekke ilişkilerinde önemli bir kırılmayı ihtiva etmekteydi. Daha önceleri, tekke şeyhlerinin pek çoklarının kendi evlerini tekke haline dönüştürdükleri devlet yetkilileri tarafından fiilî bir durum olarak kabul edilmişken, bu kez bizzat Şûrâ-yı Devlet, söz konusu hususla ilgili yapılmış düzenlemenin (17. madde) tekrar ele alınmasını isteyerek bir anlamda da devletin konu hakkındaki hassasiyetini gösteriyordu. Buna göre, yeni nizamnamenin bu maddesinde meşihati bulunmayan cami, mescit, türbe ve hanelerde zikir yapılması yasaklanıyordu. Ancak, *Meclis-i Tedkikât-ı Şer'îye'nin* uyarısı üzerine zikir kelimesinin biraz açılması gerekiyordu. Bu kelimenin tekkelerde icra edilen ayin anlamı taşımaya rağmen yine de daha sarîh bir şekilde izah edilmesi gerektiğine dair not düşülerek, zikir ifadesi “âyin-i tarikat-ı aliyye” şeklinde değiştiriliyordu⁴³. Bu düzenlemenin, tadil kararının alındığı dönem olan II. Abdülhamid devrine ait yapısal özellikler gösterdiği söylenebilir⁴⁴.

⁴³ BOA, ŞD 2569/21, lef 2, 22 Mart 1891 (11 Şaban 1308).

⁴⁴ Bu kararın alınmasından 3-4 yıl önce yaşanan bir hadiseden hareketle, 17. maddenin şekillenmesinin aslında dönemin koşulları gereği olduğu fikrini güçlendirir. Kasım-paşa'da Küçük Piyale Paşa mahallesinde Bahriye yüzbaşlarından Hafız Mehmed Efendinin hanesinde âyin-i şerif icra etmekte olduğu haber alınmıştı. Hanede böyle mukabele-i şeriflere müsaade edilmediğinden bahisle “tekâyâ ve zevâyâ müfettişi” hazırladığı raporda bu işin mahzurlu olduğunu ifade etmişti. “... tekâyânın gayri mahallerde cemiyetle âyin-i şerif icrâsı mehâziri dâ'î olarak mümâileyh ise Bahriye zâbitânından bulunmuş idüğinden bu babda kendisine tenbihât-ı ekîde husûsu” Meclis-i Meşâiyih tarafından beyan edilmişti. Söz konusu maddenin fiilî olarak bu dönemde cârî olduğu anlaşılmaktadır. (Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, *Mektubi (MKT)* nr. 540, s. 50, 22 Nisan 1887/28 Receb 1304). 1917 yılında neşredilen Meclis-i Meşâiyih'in son nizamnamesinde tekkelerin resmî ve hususî diye ikiye ayrılması aslında söz konusu maddenin II. Abdülhamid dönemine has bir uygulama olduğunu pekiştirir. Daha sonraki dönemde

2. maddede temas edildiği gibi meclis bütün imparatorluk topraklarındaki tarikatlara ait tekkelerden sorumlu idi. Bu yeni düzenlemedeki 18-21. maddeler taşradaki Meclis-i Meşâyih teşkilatlanmasına dair hükümler içeriyordu. Buna göre, özellikle şeyhleri ve dervişleri yoğun olan bölgelerde, oradaki kâdı ve müftünün riyaseti altında benzer bir meclisin kurulması düşünülmüyordu. Bu meclislerin üyeleri ise mahalli “hâkimü’ş-şer’i tarafından” Meşihat makamına sunulması ve oradan onaylanması gerekiyordu. Orada da boşalan tekkelere şeyh seçiminde merkezdeki usûle benzer bir yöntemin takibi öngörülüyordu. Yirmi soruyu geçmemek kaydıyla yapılan sınavda en çok “isbât-ı ehliyet” gösteren adaylara dair mazbatalar ilgili evrakları ile birlikte merkeze gönderilmesi gerekiyordu. Son karar ise merkezdeki Meclis-i Meşâyih’den veriliyordu. Aynı zamanda, taşrada vefat edip arkasında bir veya birden fazla evlat bırakan şeyhlerin meşihatleri hakkındaki hüküm ise söz konusu talimatnâmenin 7. maddesine dayandırılıyordu.

Son olarak, Meşihat makamının zamanın şartları gereği ve ihtiyaç halinde nizamnâmeye ilavelerde bulunacak son merci olduğu bir kez daha tescil ediliyordu. Genel olarak, meclis faaliyete geçtiği zamandan bu yana, fiilî olarak yaşanan değişimler bağlamında geliştirdikleri farklı uygulamaları yazıya aktarma imkânı bularak, Meşihat’ın yönlendirmesi ile yeni bir nizamnâme elde etmiş oluyordu. Görüldüğü üzere, Şeyhülislamlığın sıkı kontrolü ile başlayıp yine aynı şekilde bitirilen bu talimatnâmenin tekkeleri merkezî devlet şemsiyesi altına aldığı çok açıktır. Nitekim, bu durumu merkezî otoritenin taşradaki tarikatları kontrol etme çabasından anlamak da mümkündür.

S o n u ç

Meclis-i Meşâyih, Osmanlı Devletinin 19. yüzyıl boyunca geliştirdiği modern bürokratik yapılanmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan otoriter-merkeziyetçi oluşum ile geleneksel anlamda Osmanlı siyasal ve sosyal hayatında yadsınamaz roller üstlenmiş tarikat yapılarının girdiği etkileşiminin bir sonucudur. Şüphesiz, bu etkileşimde devlet denetleyici, şekillendirici ve

bir olgu olarak kabul edilen hususi tekkelerin denetim mekanizması içerisine dahil edilmeye çalışıldığı anlaşılma ile beraber, II. Abdülhamid döneminde yasaklanma yoluna girildiği anlaşılmaktadır.

tain edicidir. III. Selim'den itibaren, devlet-tekke ilişkilerinin genel bir düzenleme çerçevesinde ele alındığı bugün artık bilinmektedir. Bununla beraber, II. Mahmud zamanında ise tekkelerin bir merkezden idaresi ve tekkelere ait işlerin belli bir düzen içerisinde yapılmasının sağlam temelleri atılmıştı. Bu durumda, devlet için ciddi bir tehlike olarak beliren Yeniçerilerin kurumsal tarikatı olan Bektaşiliğin büyük bir kararlılıkla yasaklanmasının çok mühim rolü mevcuttu. Zaten, Evkâf-ı Hümâyun Nezareti'nin kurulması ile ekonomik özerklik anlamında devlete daha bağımlı hale gelen tekkeler, Şeyhülislamlık makamı tarafından ayrı bir ihtimamla denetlenmeye başlamıştı. Bu süreç zarfında Meclis-i Vâlâ'nın tekkelere yönelik meselelerin görüşülüp sonuçlandırıldığı yüksek bir meclis olduğu hatırlanacak olursa, memleket siyasetine yön veren bir kurum içerisinde tarikat işlerinin büyük bir titizlik ve dikkat ile ele alındığı görülmekteydi.

Bugüne kadar konuya dair yapılan çalışmalarda 1917 yılı gibi geç bir tarihte yayınlanmış olan Meclis-i Meşâiyih'in son nizamnâmesi kullanılmıştır. Meclisin teşekkülünden yarım asır sonra hazırlanmış ve şartların etkisiyle bir hayli olgunlaştırılmış olan metin hiç şüphe yok ki meclisin son dönemdeki pozisyonunu göstermesi açısından gayet önemlidir. Ancak, meclisin kurulduğu yıllardaki ilk nizamnâmenin ise bulunamaması hem nizamnâme hem de kurumsal açıdan meclisin geçirdiği evrelerin tespit edilmesini zorlaştırmıştır. Bununla birlikte, son nizamnâmedeki bir takım maddelerin ilk nizamnâmede olabileceği ön kabulleri ise bazı yanlış değerlendirmelere sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla, burada takdim edilen Meclis-i Meşâiyih'e ait ilk iki nizamnâme ile meclisin hangi anlayış ile kurulup geliştiği ve farklı süreçlerde bu gelişimin nasıl bir seyir takip ettiğini gözlemlemek mümkün olacaktır.

(EK I)

Meclis-i Meşâyih Nizâmnâmesidir

Birinci Madde: Dârü's-saltanatı's-seniyyede teşkil kılınan Meclis-i Meşâyihin riyâsetine dâir olan ahkâmın sûret-i icrâsı makâm-ı celîl-i Meşihat-i İslamiyyeye münhasır olacak meclis-i mezkûrun vazîfe-i esâsiyyesi mevzi'-i müzâkereye konulan mevâddan hiç birisine doğrudan doğruya hükm edemeyip küllî ve cüz'î her madde üzerine cereyân edecek müzâkerâtın fezlekesi mercî'-i hakîki olan makâm-ı celîl-i Meşihat-i İslamiyyeye bâ-mazbata arz olunacaktır.

İkinci Madde: Âzâlığın sıfat-i lâzimesi kemâl-i adl ü hakkâniyet olup Meclis-i Meşâyih'e havâle olunan husûsâtta kâ'ide-i nasfet u hakkâniyete tev-fikan tedkîk ve re'y olunmasıçün şahsa âid olan mesâlihde tarafeynin ifâdâtı gayet bî-tarafâne ve başka başka tamamiyle istima' olunup hakikat-i maslahata yakîn-i tâm hâsıl ve şahsa müte'allik olmayan mevâddın dahî kezâlik evvel emirde her ciheti tedkîk-birle zâhire çıkarılıp maddenin gavv u hakikatine vâsıl olmadıkça ve iştibâhtan kurtarılmadıkça asla re'y vermeğe müsâbakat olunma-yacaktır.

Üçüncü Madde: Şeyhi bilâ-veled vefât eden tekyenin meşihat-i mahlûle-sine ol tekyenin mensûb olduğu tarîkin hulefâsından ulûm-i diniyye ve ma'ârif-i maneviyye ve vera' u takvâca en ehil ve müstahıkkın intihâbı bî'l-ittifâk şâyân-ı i'tinâ ve dikkat olub ol tekyenin tevcîh-i cihet-i meşihati âsîtâne add u itibâr olunan hânkâhlardan birinde postnişin bulunan meşâyihin arz u inhalarına meşrut ise bu usûl kemâ-kân mer'î ve mu'teber tutulup fakat meşâyih-i mümâ-ileyhimin inhâları üzerine meclis-i mezkûrda ehliyyet ve adem-i ehliyyetine dikkat olunarak ehliyyeti nümâyân olanlar kabul olunup nâ-ehil olanlar kabul olunmayacaktır.

Dördüncü Madde: Meşihati müştereken tevcîh kılınmış bulunan tekâyâ meşâyihinden birisi bilâ-veled vefat ettikde müşterekinin ehliyyet ve istihkâkı zâhir olur ise münhal olan hisse-i meşihate müştereki intihâb olunub tekye-i mezbûr iştirâkden kurtarılması zımında gayri kimesnenin intihâbından ic-tinâb olunacaktır.

Beşinci Madde: Bir tekyenin şeyhi vefât edip de bir nefer veledi mevcûd bulunub ve umûr-i meşihati bizzat hüsn-i îfâya ehliyyet ve kifâyeti meclisce tahakkuk eder ise umûr-i meşihat âna havâle olunub ve meşihat umûrunu biz-

zat îfâya ehliyeti olmadığı surette eğerçi ol tekyeye mensûb hulefâ mevcûd bulunur ise içlerinden ehliyyetlisi intihâb ve eğer hulefâ mevcûd olmaz ise mensûb olduğu tarîkden ehliyyetli bir zât intihâb ve meşîhat ana tevcîh olunacaktır. Ve müteveffânın evlâdı iki veya daha ziyâde olur ve cümlesi pederinin tarîkine sâlik ehil ve müstehak bulunur ise cihet-i meşîhati ale's-seviye müşte-reken tevcîh olunub fakat umûr-i meşîhatın icrâsı içlerinden en ehliyyetli olanına havâle olunub diğerleri maiyetinde bulunacaktır. Ve eğer evlâdının bazıları ahab-ı rütbeden ve yâhut sıfat-i meşîhate muhâlif tarîklerde bulunur ise cihet-i meşîhate içlerinden ehliyyetli olan intihâb olunub rütbe ashâbına ve tarîk-i sufiyyeye muhâlif olanlara tevcîh olunmayacaktır. Fakat müteveffânın terk eylediği oğlu sağîr ise kesb-i ehliyyet ve istihkâk edinceye değin ol tekyeye mensûb hulefâdan biri vekâleten intihâb olunur, yoğise ol tarîkden ehliyyetli bir zât intihâb olunacaktır.

Altıncı Madde: Bundan böyle münhal olan meşîhat cihetleri hakkında tâlibleri tarafından takdîm kılınacak istid'â ve arzuhâller üzerine Evkâf-ı Hümâyûn muhâsebesinden kuyûdu derkenâr olunarak intihâb zımında Meclis-i Meşâyih'e havâle buyurulub lâzım gelen mazbatası arzuhâl-i mezbûr üzerine tahrîr ve tanzîm ve mücebince icrâ-yı muâmele-i mukteziyyesi Evkâf-ı Hümâyûn Tefîş Mahkemesi'nin i'lâmına havâle olunacaktır.

Yedinci Madde: Turuk-i aliyyenin fazîlet-i asliyye ve illet-i gaiyyesini hüsn-i muhâfaza için ba'demâ istihlâf edecek zevâtın her kangı tarîkden olur ise olsun kâbiliyet-i zâhiriyye ve ma'neviyyece müstehakk-ı hilâfet olması kazıyye-i mühimmesine itinâ ve bi'l-akis nâ-ehil gürûhuna icâzet ve hilâfet itâ olunmak tarîk-i nâ-savâbından ictinâb edilmesi esbâb-ı hayriyyesinin istikmâli Meclis-i Meşâyih'in himmet ve gayretlerine müfevvez olacaktır. Ve uhdesinde bir tekyenin cihet-i meşîhati olmayan hulefânın sûk u bâzârda meşâyihâ mahsûs kisve ve heyet ile geşt ü güzârları dahî nâ-savâb görünüb her birerleri mensûb buldukları tekâyânın meclis-i mukabele ve âyîninde iksa ve kisve-i meşîhat edip evkât-ı sâirede dervîşâna mahsûs kıyâfetle geşt ü güzârları münâsib görülür.

Sekizinci Madde: Tekâyâ ve meşâyih ve dervîşâna müte'allik ba'zı de'âvî resmen Meclis-i Meşâyih'e havâle olunduğu takdirde bi'r-rü'ye kararı bâmazbata makâm-ı vâlâ-yı Meşîhat'e arz u inhâ olunacaktır. Fakat müdde'î ve müdde'â-aleyhden biri meclis-i mezkûrun kararına râzı olmaz ise icâb edecek devâire havâle olunmak üzere meclis-i mezkûr makâm-ı celil-i müşarûn-ileyhe beyân-ı hâl edecektir.

Dokuzuncu Madde: Dersâdet ve Bilâd-ı Selâsede kâin tekâyâ ve zevâyâda hilâf-ı şerî'at ve muhill-i âdâb-ı tarîkat bir gûne ahvâl ü harekât vukû' bulur ise Meclis-i Meşâyih ma'rifetiyle tedkîk ve tahkîk olunarak hakikat-ı hâl muhikkâne ve munsifâne zâhire ihrâc ve icrâ-yı icâbı bâ-mazbata taraf-ı âli-i Meşihat-i ulyâya arz u inhâ olunacaktır.

Onuncu Madde: İşbu meclisde esnâ-yı müzâkerede verilecek karar hakkında beyne'l-âzâ ihtilâf zuhûr eder ise ekseriyet-i ârâ üzerine mazbata tanzîm edilecektir.

Onbirinci Madde: Taşralarda mahlûl olan tekâyâ ve zevâyânın meşihatini tahsîl için haseb u neseb ve yâhud istihkâk-i zâtî da'îyyesiyle Dersâdet'e gelenlerden zâtî ma'rûf olmayıp hâl u şânında şübhe olub neseb ve istihkâk-ı zâtîsinin tahkîki meclis-i mezbûra havâle olduğu takdirde sahîhü'n-neseb ve yâhud derece-i zâtîyyesi olub olmadığı bi't-tahkîk bâ-mazbata arz olunacaktır.

Onikinci Madde: Tarîkat-ı aliyye-i Mevleviyye dergâhlarının tekâyâ-yı sâire meşihatları gibi bâ-berât tevcih olunur cihetlerden olmayıp mine'l-kadîm Çelebi Efendilerin meşihatnâmeleriyle ve sâir umûr u husûsları dahi müşarûn-ileyh efendilere ihâle-i rû'yet ve tesviye olunmuş olması Devlet-i Aliyye-i ebediyyü'd-devâmın bu da başkaca bir inâyet-i mahsûsasından olarak mer'î olmasıyla ittihâz kılınan işbu usûl-i cedideden tarikat-ı aliyye-i mezkûre müstesna bulunduğu emr-i aşîkâr olub fakat tarikat-ı aliyye-i mezkûre dervîşânının şahıslarına âid bazı de'âvî ve mevâdd hasbe'l-iktizâ vuku' bulan istid'âları üzerine meclis-i mezkûra havale buyurulduğu takdirde meclisce davalar bade'l-istima' icâb ve iktizâsı makâm-ı vâlâ-yı Meşihat'e arz u inhâ ve iktizâsı vechile te'dibâtları meşâyihlerine havale olunacaktır.

Onüçüncü Madde: Bu meclisin teşkilinden maksad turuk-i aliyyenin şeref-i aslisine lâyık olan hüsn-i sülûkün devâm u terakkîsi ve aksi hâlâtın men' u ıslâhı kazıyye-i hayriyyesi olub bâlâda muharrer mevâdd ise ittihâz olunacak usûlden ibaret idüğinden binâberin bilâ-istisnâ bi'l-cümle tekâyâ ve zevâyâda âdâb-ı şerî'at ve tarîkatca muhtâc-ı ıslâh şeyler var ise ânın dahî mütalaa-i icâbâtı yine meclis-i mezkûrun re'yine muhavvel olduğundan bu makûle ıslahât ve terakkiyâtın müzâkere ve arz u inhâsına meclis-i mezkûr me'zun olacaktır.

Ondördüncü Madde: Bâlâda muharrer mevâddın sûver-i meşrûha üzere cereyanı şimdilik usûl ittihaz olunub bundan böyle daha bazı ilâvât icâb edecek olur ise makâm-ı celîl-i Meşihat-i İslâmiyye'den işbu ta'limâta ilâve ve zeyl olunacaktır.

Onbeşinci Madde: Bir tekye münhal oldukda evvela kangı tarîk üzere şart ve bina kılınmış ise yine şart-ı vâkîfa mürâ'ât olunacaktır.

Onaltıncı Madde: Turuk-i aliyeye dair bazı cesîm ve mühim maddeler zuhur edip de esnâ-yı müzâkerâta tahkîk-i madde için eşrâf-ı meşâyihden bazı zevâtın celbiyle tedkîk ve tezekküre meclis-i mezbur me'zun bulunacaktır.

Onyedinci Madde: Teşkil olunacak Meclis-i Meşâyih'in âzâları şahsen ve adeden makâm-ı celîl-i meşîhat-penâhînin emr u intihâbıyla tayin olunacaktır.

Fî Selh-i Cumâde'l-âhire Sene [1]283 ve 27 Teşrîn-i Evvel Sene [1]282

(EK II)

Ta'dilen kaleme alınan Meclis-i Meşâyih ta'limâtıdır

Birinci Madde: Dârü's-saltanatı's-seniyyede teşkil kılınan Meclis-i Meşâyih makâm-ı celîl-i Meşihatden mansûb bir nâzır ve bir re'is ve mikdar-ı kâfi âzâ ile bir başkâtibden ibaret olup inde'l-îcâb lüzûm-i mikdâr kâtib tayin edilecektir.

İkinci Madde: Meclis-i Meşâyih Dersâadet ve Bilâd-ı Selâse ile Memâlik-i Mahruse-i şâhânedede bulunan bi'l-umum tekâyâ ve zevâyânın tevcih-i cihât-ı meşihatleri ve sair hususât-ı müte'allikalarının merci-i rü'yet u hallidir.

Üçüncü Madde: Meclis-i Meşâyih'in vazîfe-i esâsiyyesi makâm-ı celîl-i Meşihat ile Evkâf-ı Hümayûn Nezâret-i celîlesinden muhavvel evrâk üzerine lede'l-müzâkere verilecek karârın netîcesini müzekkire veya mazbata ile merci'-i müstakilli olan makâm-ı celîl-i Meşihat-ı İslamiyyeye arz u ifâdeden ibâret olup işbu karârın sûret-i icrâsı makâm-ı müşaru'n-ileyhâya münhasırdır.

Dördüncü Madde: Âzâlığın sıfat-i lâzimesi kemâl-i adl ü hakkâniyeti iltizâm olmağla meclise muhavvel husûsatda kâ'ide-i nasfet u hakkâniyete tevfikân bi-tarafâne tedkikât-ı lâzime icrâ edilecek ve binâ'enaleyh hakikat-i maslahat yakîn-i tâm hâsil olduktan sonra verilecek re'yerde aslen ihtilâf olup da adeden tesâvî vukû' bulur ise nâzırın bulunduğu cihetin re'yi tercih kılınacak ve beyne'l-âzâ ihtilâf zuhûr eder ise ekseriyet üzere müzekkire veya mazbata tanzîm olunarak makâm-ı celîl-i Meşihat'e takdîm olunacaktır.

Beşinci Madde: Şeyhi bilâ-veled vefât eden tekyenin meşihatine o tekyenin hulefâsından, hulefâsı olmadığı halde kezâlik ol tekyenin mensûb olduğu tarikin hulefâsından bi'l-imtihân ulûm-i diniyye ve maârif-i maneviyye ve vera' u takvâca en ehil ve müstehak olan ve rütbe ve memûriyeti olmayan bir zât intihâb ve tayin edilecektir. Eğer ol tekyenin tevcih-i cihet-i meşihati âsitâneleri bulunan hânkâhda postnişîn bulunan zâtın arz u inhâsına meşrût ise bu usûl kemâ-kân mer'î ve mu'teber tutularak fakat bu inhâlar behemehâl tervic olunmayıp meclisce tedkik ile ehliyyeti nümâyân olanlar kabûl olunub nâ-ehil olanlar kabûl olunmayacaktır.

Altıncı Madde: Meşihati müştereken tevcih kılınmış olan tekâyâ meşâyihinden birisi bilâ-veled vefât ettikte müşterekinin ehliyyet ve istihkâkı zâhir olur ise münhâl olan hisse-i meşihât müşterekine verilip mezkûr tekyenin meşihâti iştirâkden kurtarılacaktır.

Yedinci Madde: Bir tekyenin şeyhi vefât ettikde bir nefer veled-i zükûru bulunup umûr-i meşîhati bizzat hüsn-i îfâya kifâyeti ve mesâ'il-i dâniyyeden şifâhen bi'l-imtihân ehliyyeti meclisce tahakkuk eder ise *Cihât Nizâmnâmesi* ahkâmına tevfikân meşîhat ciheti âna tevcih olunacaktır.

Eğer meşîhat vezâifini bizzât îfâya ehliyyet ve kifâyeti ber-vech-i muharrer tahakkuk etmez ise meşîhat-ı mezkûre hakkında beşinci madde ahkâmına tevfik muâmele olunacaktır.

Müteveffânın evlâdı iki olup da pederlerinin isrine sâlik ve ehil ve müstehak bulunurlar ise *Cihât Nizâmnâmesi* ahkâmına tevfikân meşîhat ciheti bi'l-imtihân ekberine tevcih edilip diğeri ânın ma'iyetinde bulundurulacaktır. Ve kezâlik müteveffânın evlâdı müte'addid olduğu ve içlerinde sağır bulunduğu ve kebîri de bir hizmetde bulunmayarak isr-i pedere sâlik olduğu ve cümlesi süknâ ve ta'ayyüş cihetlerinden dolayı ol tekyeye muhtâc oldukları hâlde dergâhdan çıkarılmayıp birâderlerini iktidârı kadar iâşe ve idâre etmek üzere meşîhat ciheti mezkûr nizâmnâme ahkâmına tevfikân bi'l-imtihân ekberine tevcih edilecektir.

Müteveffânın ashâb-ı rütbeden olan veya tarîk-i sûfiyyeye muhâlif tarîkde yani sanâyi'-i hasîsede bulunan evlâdına meşîhat ciheti tevcih olunmayacaktır.

Ve fakat sanayi'-i hasîsede bulunub da pederinin vefâtından dolayı terk ederek bir daha o misillü sanatlarda bulunmayacağını temîn ve taahhüd eden ve bi'l-imtihân ehliyyeti tahakkuk eyleyen müteveffânın evladına ba'dema sanat-ı hasîsede bulunmamak ve bulunduğu halde ref' edilmek şartıyla münhal olan meşîhat ciheti verilecektir.

Sekizinci Madde: Şeyh-i müteveffânın oğlu sağır ise isbât-ı rüşd edip vazîfe-i meşîhati îfâya kesb-i ehliyyet ve istihkâk eylediği bi'l-imtihân tebeyyün edinceye değin talîm ve terbiyesine bakmak üzere o tekyenin mensûb olduğu tarîk-i meşâyihden bir zât intihâb olunarak sağır-i mûmâ-ileyhe vekâleten vazîfe-i meşîhat ifâ ettirilecektir.

Ve ol sağır bâliğ ve reşîd oldukda vazîfe-i meşîhati îfâya lâzım gelen ulûmu tahsîl ile iktisâb-ı liyâkat etmemiş bulunur ise meşîhat ciheti uhdesinden ref' ile beşinci madde mücebince münâsibine verilecektir.

Şu kadar var ki bu misillüler tarîk-i tahsilde bulunurlar ise ikmâl-i tahsîl için kendilerine mühlet-i münâsibe i'tâ edilecektir.

Dokuzuncu Madde: Şimdiye kadar hısas-ı müte'addideye münkasım olarak tevcih kılınmış olan cihât ile sâire hakkında dahî *Tevcih-i Cihât Nizâmnâmesi* ahkâmına tevfik muâmele olunacaktır.

Onuncu Madde: Münhâl olan meşihat cihazlarının uhdelerine tevcihi hakkında tâlibleri tarafından takdîm olunub meclise havâle buyurulan arzuhaller üzerine kuyûd-i lâzîmesi Evkâf-ı Hümâyûn Cihât Kalemi'nden derkenâr edildikten sonra meclisce muamelesi icrâ ve lâzım gelen mazbatası tanzîm olunarak mücebince îfâ-yı muktezâsı zımnında makâm-ı celîl-i Meşihat'den Mahkeme-i Teftîş-i Evkâf-ı Hümâyûn'a havâle olunacaktır

Onbirinci Madde: Turuk-i aliyenin fazîlet-i asliyye ve illet-i gaiyyesini hüsn-i muhâfaza için ba'demâ istihlâf olunacak zevâtın her kangı tarîkden olur ise olsun kâbiliyyet-i zâhire ve ma'nevîyyece müstehakk-ı icâzet olması kazîyye-i mühimmesine itinâ ve bilâkis nâ-ehil olanlara icâzet itâsından ictinâb etmek meclisin vezâif-i mahsûsası cümlesinden olmağla ba'demâ icâzet alacak dervîşânın ulûm-i diniyyeden ve mensûb olduğu tarîkin usûl ü fûru'undan meclisce şifâhen imtihânı bi'l-icrâ isbât-ı ehliyyet eylediği sûrette icâzetine ruhsat verilecek, eylemediği halde icâzet itâsından ictinâb edileceği gibi adem-i ehliyyetine mebnî istihlâfına meclisce ruhsat verilmeyen kesâna hilâf-ı tenbîh icâzet verildiği halde icâzet itâ eden şeyh hakkında onüçüncü madde mücebince muâmele olunacaktır.

Onikinci Madde: Meşâyih ve dervîşân taraflarından tekyelerine müte'allik hususâtдан dolayı müsted'ayât vukû' bulduğu ve müsted'ayât-ı vâkı'anın halli resmen Meclis-i Meşâyih'e havâle olunduğu takdirde bir-ru'ye kararı bâ-müzekkire makâm-ı celîl-i Meşihat'e arz olunacaktır.

Fakat tarafeynden biri meclisin kararına râzı olmadığı sûrette icâb eden mahalle havâle olunmak üzere keyfiyyet kezâlik makâm-ı celîl-i müşarûn-ileyhâya ifade edilecektir

Onüçüncü Madde: Dersâadet ve Bilâd-ı Selâsede kain tekâyâ ve zevâyâda hilâf-ı şerîat ve muhill-i âdâb-ı tarîkat bir gûna ahvâl ü harekât vukû' bulduğu bi't-tahkîk tebeyyün eylediği sûrette derecesine göre ber-vech-i âti muâmele icrâ edilecektir. Evvelâ o tekyenin şeyhi meclise celb ile ba'dema o misillû muâmelede bulunmaması kendisine ekîden ve şedîden tenbîh ve ihtâr olunacak. Sâniyen edilen ihtarı kabul etmeyip ahvâl-i sâbıkasına devâm eylediği anlaşıldığı sûrette meclisden bâ-müzekkire vukû' bulacak arz u îfâde üzerine makâm-ı âlî-i Meşihatpenâhî'den bir kıt'a tevbih-nâme tastîr buyurulacak. Sâlisen ber-müceb-i tevbihnâme-i âlî hareket etmediği hâlde bizzat mukâbele-i şerîfe icrâsından men' ile müddet-i muayyene zarfında vazîfesi meşâyihdan münâsibi tarafından îfâ ettirilecektir.

Ber-minvâl-i muharrer icrâ olunacak muâmele üzerine ıslâh-ı nefis eylemediği hâlde meşihat cihazı uhdesinden ref' edilerek beşinci madde mücebince âhar münasibine verilecektir.

Ve eğer şer-i şerife ve âdâb-ı tarîka muhill ahvâl ü harekâtta bulunan hulefâ ve dervîşândan olur ise bi'l-celb meclis ma'rifetiyle evvelâ tenbîhât-ı lâzime icrâ ve tekerrürü hâlinde tâc u hırkası alınarak ziyî-i sûfiyyeden bi'l-ihrâc mukîm olduğu dergâhdan tard u ref' edilecektir.

Öndördüncü Madde: Dersâadet ve taşrada bulunan bi'l-umûm tarikat-ı aliyye-i Mevleviyye meşihatleri tekâyâ-yı sâire meşihatleri gibi bâ-berât tevcîh olunur cihetlerden olmayıp mine'l-kadîm Çelebi efendilerin meşihat-nâmeleleriyle tevcîh olunagelmekte ve sâir umûr u husûsları dahî müşârun-ileyh efendilere ihâleten rû'yet u tesviye olunmakta olub fakat tarikat-ı mezkûre dervîşânının şahıslarına âid bazı mevâd hasbe'l-iktizâ vuku'u bulan istidaları üzerine meclise havale buyurulduğu takdirde meclisce işleri ba'de'l-müzâkere îcâbı ve te'dibleri iktizâ eylediği halde şeyhlerine havâlesi makâm-ı celîl-i Meşihat'e arz olunacaktır.

Onbeşinci Madde: Bir tekyenin şeyhi bilâ-veled-i zükûr vefat edip yeri münhal oldukda mezkûr tekyede evvelâ kangı tarîk âyini icrâ kılınmış ise yine o tarîkin icrâ-yı âyinine mürâ'ât olunacağı gibi meşrûtiyet vechile tasarruf olunan cihetlerde şart-ı vâkîf ve te'âmül-i kadîm ne vechile ise ol vechile muâmele olunacaktır.

Onaltıncı Madde: Meclis-i Meşâyih'in teşkilinden maksad turuk-i aliyyenin şeref-i asliyyesine lâyıq olan hüsn-i sülûkun devâm u terakkîsi ve aksi hâlâtın men' u ıslâhı kazıyyesi olub binâberin bi'l-istisnâ bilcümle tekâyâ ve zevâyâda âdâb-ı şeriat ve tarikatca muhtac-ı ıslah şeyler görüldüğü halde mütâlaa-i îcâbatı meclisin re'yine muhavvel bulunduğundan bu makûle ıslâhât ve terakkiyâtın müzâkere ve arz u inhâsıyla beraber turuk-i aliyyeye dâir bazı mühim maddeler zuhûr eder ise müzâkeresinde bulunmak üzere eşrâf-ı meşâyihdan bazı zevâtın celbine meclis me'zûn bulunacaktır.

Onyedinci Madde: Meşihâti bulunmayan cevâmi ve mesâcid-i şerîfe ile türbe ve hânelerde âyin-i tarikat-ı aliyye icrâ olunmayacak ve bu gibi mahallerde âyin-i tarikat-ı aliyye icra edildiği tahakkuk ettiği halde men' edilecektir.

Onsekizinci Maddesi: Meşâyih ve dervîşânı kesret üzere bulunan vilâyât ve bazı elviyede hâkimü's-şer'ın nezâreti tahtında olmak ve müftî-i belde dahî bulunmak üzere Dersaadet'de olduğu gibi birer Meclis-i Meşâyih teşkil kılınacaktır.

Öndokuzuncu Madde: Bir beldede bulunacak Meclis-i Meşâyih'in riyâset ve âzâlığına tayin kılınacak zevât o beldede bulunan mütehayyızın-i meşâyihin münâsiblerinden olmak üzere hâkimü's-şer' tarafından bi'l-intihâb makâm-ı âlî-i Meşihatpenâhiye arz u inha olunarak meclisce memuriyetleri bade't-tasdîk icra buyurulacaktır.

Yirminci Madde: Taşrada bulunup şeyhi bilâ-veled vefât eden tekâyâ ve zevâyânın münhal olan meşihat cihetleri için mensûb olduğu tarikleri hulefâsından zuhûr edecek tâlibleri tarafından mahallî hükûmetine verilecek arzuhaller Meclis-i Meşâyih teşekkül eden mahallerde meclis-i mezkûre ve Meclis-i Meşâyih teşkil kılınmamış olan yerlerde dahi mahall-i hükümet-i şer'iyyesine havâle olunub oralardan dahî evvelâ şart-ı vâkıfa ve vakfiyyesi yoğ ise te'âmül-i kadîm ve usûl ü nizâmına tevfikân tâliplerin nihayet 20 su'âli tecâvüz etmemek üzere usûlü vechile imtihânları icrâ olunduktan sonra en ziyâde isbât-ı ehliyyet edenler intihâb olunarak lâzım gelen mazbatası bit-tanzîm evrâk-ı imtihâniyyesiyle cânib-i vilâyet ve yâhut livâya i'ta ve makâm-ı vilâyet veya livâdan dahî evrâk-ı mezkûre ile iktizâ eden i'lâm ve mazbatası yazılarak ve vakfiyyesi var ise bir sûreti rabt edilerek usûlen Evkâf-ı Hümâyûn Nezaret-i celilesine irsâl kılınıp Nezâret-i müşarûn-ileyhâca muâmele-i âidesi ba'de'l-icrâ meclise gelecek evrâk-ı mezkûre tedkik edilerek muvâfık-ı nizâm görüldüğü hâlde icrâ-yı icâbı bâ-mazbata arz olunacaktır.

Yirmibirinci Madde: Taşra meşâyihinden olub vefât edenlerin evlâdı bir veya müte'addid olur ise meşihat ciheti hakkında yedinci madde ahkâmına tevfikân muâmele olunacağı gibi sair hususâtta dahî işbu ta'lîmât mücebince ifâ-yı hareket edilecektir.

Yirmikinci Madde: Bâlâda muharrer mevâddın şimdilik suver-i meş-rûha üzere cereyânı usûl ittihâz olunub ba'demâ icâb-ı hâl ü maslahata nazaran bazı ilâvât icâb edecek olur ise makâm-ı celîl-i Meşihat-ı İslamiyye tarafından işbu ta'lîmâta ilâve ve zeyl olunacaktır.

“THE CONTROL POLICY OF OTTOMAN STATE ON THE SUFI ORDERS AND TWO REGULATIONS OF THE SUFI SHEIKHS COUNCIL KNOWN BUT COULD NOT BE FOUND”

Abstract

Meclis-i Meşâyih (The Sufi Sheikhs Council) established in 1866 was the most concrete step of Ottoman's control policy on the sufi orders in 19th century in which many serious reforms carried out to set up centralization. In this paper, it is mentioned about the historical process led to establishment of that concil. As well, some secondary studies are evaluated. In order to understand Ottoman's policy towards tariqats, it is revealed the first regulation of the sufi sheikhs council and the second one altered in 1891.

Keywords

The Sufi Orders, II. Mahmud, Bektashi, Naqshbendi and Mevlevi orders, Meclis-i Meşâyih (The Sufi Sheikhs Council), The First and The Second Regulation of Meclis-i Meşâyih